

Gravhögar och åkerlappar

Berättarkvällen den 10 april blev en utflykt bland gravhögar i Söderslätts säregna bronsålderslandskap och en orientering i ett gammalt Oxie långt före enskiftet i början av 1800-talet. Den bjöd också på nyheten att kullen med Oxies vattentorn och Tycho Brahe observatoriet faktiskt kan anses ha ett namn, eftersom åkern mellan den och Gølgebacken hade ett sådant, tills enskiftet skickade åker- och ängsnamn in i glömskans dunkel.

Claes Lindahl, ordförande i Bösarps Bygdeförening och fotograf med ett stort intresse för arkeologi och historia, hade lyckats provocera arkeologen *Birgitta Åkesson*, som bl.a. grävt i Uppåkra, till en fotosafari bland gravhögar i de tre häradena Vemmenhög, Skytts och Oxie – ett fantastiskt 4-årigt arbete som nu greppats i böcker och flera tusen bilder.

Många högar har överplöjts eller försvunnit på annat sätt, t.ex. för att de legat i vägen för vägen, den breda motorvägen med sina stora trafikringlor (trafikplatser). Men de som finns kvar över hela Söderslätt vittnar om hur människor kommit hit, levtt, älskat och dött. Begravts i urholkade ekstammar och senare som aska i fornformade urnor.

På kartorna

Historiska kartor har gett vägledning, t.ex. militärernas från den tiden då Sverige nödgades sluta kriga, d.v.s. ungefär samtidigt med enskiftena. Rekognosceringskartan 1814 är mycket intressant och det finns goda möjligheter att studera kartor för den som så vill.

Bolmers högar och Steglarps många gravar är imponerande dokument över bosättningar, men det finns goda skäl att bekanta sig med andra, varav en del syns längs vägarna, andra måste letas upp. Inte så dumt då med Birgitta och Claes som guider via böckerna.

Pionjärsnamn i bronsåldersforskningen var under 1800-talet Nils Gustaf Bruzelius och Oscar Montelius. Det är fint att se deras arbeten uppföljda i nutid på Claes' och Birgittas sätt.

Pionjär bland högar

Nils Gustaf Bruzelius, t.v., föddes 1826 i Västra Tommarps socken i Skytts härad, och dog 1895 i Lund. Han påverkades förstas av att få växa upp med gravhögar och historier. Han gjorde omfattande arkeologiska undersökningar och på uppdrag av Vitterhetsakademien

Oscar Montelius (1843-1921), t.h., var däremot stockholmare och såg väl andra skäl än gravhögar till att bli arkeolog. Genom en mängd dateringar från Norden, Europa, Egypten och Asien kunde han bestämma åldern på föremålsfynd i Skandinavien.

Det måste vara lite extra att vandra i så vördade upptäckares fotspår.

Karta från 1703 med de av Lars Persson dokumenterade åkernamnen

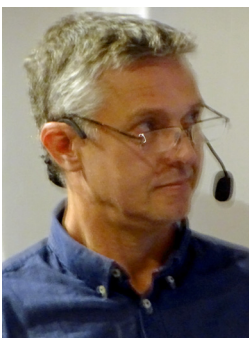
Vid sidan av detta berättades oundvikligen om traditionernas historier med troll som dansade vid högarna men som naturligtvis inte var synliga för dem som vanvördade eller inte trodde på dem. Det vet undertecknad, som kommer från de trolska göingebygderna.

Namn från åkerlapparna

Lars B. Persson är kulturgeograf på Malmö Museum. Han har bl.a. studerat Oxie före enskiftet och med kartor från 1703 identifierat åkrar och ängar med namn så som det var när de olika gårdarnas odlingar var spridda. Sedan kom enskiftet, tegar slogs ihop och de gamla namnen glömdes bort. Men Oxie kommuns hembygdsmedvetne ”starke man” under årtionden före inkorporeringarna 1967 var Gustaf Pålsson. Han gick till Lantmäteriet och plockade namn från samma kartor och satte dem på gator och stigar i Oxie. Men alla behövde han inte och alla tycktes väl inte lika intressanta som Byåkersvägen, Blekekullsvägen, Sjöbjersvägen, Stavekullsvägen, Hanehögsvägen, Långhögsvägen, Ilseullsvägen, Knipekullsvägen, Sandekullsvägen, Toftåkersvägen, Tingholmsvägen. m.fl.

Vattentornets plats får namn

Åkern mellan höjden med vattentornet och observatoriet har kallats *Skiöflekullsåker*. Rimligtvis benämndes höjden då Skiöflekull. ”Skiöfle” kan förklaras med att medeltida bönder på gården Oxie nr 1 i byn skövlade och röjde för att kunna odla. Kanske såg marken ut ungefär som Gälgebacken, så snårig att det räckte med att röja för att kunna så någon säd. Det var här inte tal om svedjebbruk som i skogsbygderna. Ordet ”skiöfle” finns i Vittskövle och i åtminstone ett ortsnamn i Danmark. Kullen är med 56 meter över havet en av de högsta punkterna inom nuvarande Malmö kommun. Namnet, i modern stavning ”Skövlekull”, bör kunna stadfästas i kommunen.

Kullen är ett ”UNIKUM”, en plats för ett annolunda ”naturrum”. Härifrån kan man se långt och berätta historia horisontellt 380 grader runt från stenålder,

bronsålder Dronning Margaretes färder på Sege å till Lindholmens borg, rannsakingar i tingshuset och avrättning på Galgebaken strax söder om kullen, järnvägarnas tillkomst...och golfbanornas. Härifrån kan historia berättas. Härifrån kan man se i sydlig riktning ungefär en halv mil horisontellt bortom Gavelsbjer i Arrie. Härifrån kan man se vertikalt med teleskop många miljoner ljusår ut i rymden. Här bör få berättas om ekoplaneter och svarta hål. Och, förstås, om det livsviktiga vattnet. Tornet, som rymmer 5650 kubikmeter, försörjer Oxie-området med vatten.

Lars orienterade på kartor från 1700-talet och början av 1800-talet och följde bl.a. de två forntida vägar som gått mellan gravkullarna upp mot Uppåkra och en östligare som delvis grävts fram, stenlagd, passerande Oxie. Han följde den till marker som odlats och hade goda vattentäkter, kanske ett Oxie före kyrkan och den oskiftade kyrkbyn. Mycket har funderats kring namnet Oxie och "Os" i Oshöga. Lars har spännande teorier om detta, mest kopplade till vatten som rinner eller har samlats till en sjö. Våtmarker har förstås varit livsviktiga. Lars har kunskaper och underlag som lyfter, "kongelevsbyen" Oxie, centrum i häradet, till spännande höjder.

En kväll i två besläktade ämnen om vilka vi nog kan få höra mer så småningom.

Per Ragnarson

Kvällens foto: Kjell Wihlborg

Ref. till bibliotek, Åkesson/Lindahl hemsida och Malmö Kulturmiljö

Vägen till bronsåldern - Oxie härad", 391 sid.

"Söderslätts säregna bronsålderslandskap", 316 sid.om Skytts härad.

"En bronsåldersbygd av riksintresse, Vemmenhögs härad", 400 sid.

Innehållsrik hemsida: <http://www.soderslattsbronsalder.nu/boken>

Lars B. Persson: ger referenserna:

Grävningarna vid Fredriksbergs trafikplats: Rapport nr. 23/24, Malmö Kulturmiljö.

Grävningarna på Lunnebjär: Malmö Kulturmiljö, Arkeologi, rapport 2006:071.

Dessutom berörs Oxie och Fredriksbergsområdet lite i projektet Öresundsförbindelsen: Malmöfynd nr. 13, Malmö Kulturmiljö.

Från tingshuset vid nuvarande Tingbackevägen till Galgebaken är det bara ett par hundra meter och något kortare över "Skiöflekullsåker" till höjden med vattentornet och observatoriet.- Bildmontage: PR.

